

Горан В. Ђорђевић¹
Ниш

ПРВИ СВЕТСКИ РАТ – ЗАШТО ЈЕ ОВАЈ РАТ БИО ДРУГАЧИЈИ?

Резиме: Велики рат оставио је последице у свим сферама људског живота, почев од утврђивања кривичне одговорности, преко међународног правног поретка у целини, до технике и уметности. Аутор у раду анализира карактеристике Првог светског рата, указујући на чињеницу да су се последице овог рата врло брзо претвориле у узроке нових оружаних сукоба. Узроке томе треба тражити у одсуству сагледавања значаја Првог светског рата као првог општег рата у светској историји, али и у одсуству спремности да се рат оконча сагледавајући узроке и последице. Посебну бојазан аутор види у преовлађујућим процесима релативизације и ревизије узрока о последица овог рата, који прете да се нови међународни поредак заснује на старим узроцима.

Кључне речи: рат, одговорност, међународни мир, последице, ревизија

„Надам се да можемо рећи да је овог судбоносног
јутра дошао крај свим ратовима!“

Дејвид Лојд Џорџ

11. новембар 1918. године (на дан потписивања примирја)

I

Први светски рат² представља једну од најзначајнијих страница људске историје. Узроци овог рата нису нови, али последице које је узроковао, биле су у тако далекосежне, да се свет још увек није одрекао у потпуности ових последица, имајући у виду да их је двадесет година касније изнова доживео. Готово да нема аутора који у овом рату није видео прекретницу у даљем развоју људске цивилизације, не само у погледу међународних односа, већ у домену права, филозофије и уметности.

Пре овог рата није било светских ратова. У периоду од 1871. до 1914. године није било ратова у којима су војске зараћених страна

¹ adv.goran.dj@gmail.com

² У Првом светском рату учествовало је укупно 36 држава, „мобилисано је 5 милиона мушкараца, убијено је преко 8 милиона људи и рањен 21 милион људи; од старих империја на континенту четири је нестало у том рату, а Европа се преобразила у „лабораторију поврх огромног гробља“ (Мазовер, 2011: 7).

прелазиле на непријатељску територију. Штавише, од 1815. до 1914. године ни једна велика сила се није борила са другом ван свог ужег региона (Хобсбаум, 2002: 24). Од времена Наполеонових освајања, дужи период мира потрајао је отприлике до Кримског рата (1854–1856), као првог сукоба у који су биле умешане на један начин све значајније државе оног времена. Ипак, период од сто година релативног мира означио је историју европског континента до Првог светског рата. Тај међупериод обележила је значајнија нормативна активност и пролиферација међународних споразума о правилима ратовања, међусобним односима зараћених страна, као и споразуми о заштити појединца у време рата (Обрадовић, Шаховић и Деспот, 2002: 61), а круну ових активности представљају норме Хашког права из 1907. године, које су успоставиле „природну“ равнотежу између војне потребе и захтева човечности.

Први светски рат у великој мери одредиле су промене у схватању и концепцији рата, који је узрокован не само технолошким напретком, већ и променама у идејама политичког сукоба. Рат и политика представљају аспекте исте ствари, па су „промене у идеји рата паралелне са променама у идеји политичког сукоба (Волзнер, 2010: 75)“, изискивале и промене у погледу поштовања права рата, што је свој најбољи израз имало кроз покушаје успостављања одговорности за кршења права рата. Иако се наведени закључак може поставити као заједнички именитељ кривичне одговорности која проистиче како из рата, у овом тренутку разматрамо га са аспекта промена које је доживео феномен рата, а који овај рат није удаљио од политике, већ напротив, приближио их је једно другом, превазилазећи „клаузевицки универзум (Ван Кревелд, 2010: 55)“. Ерик Хобсбаум са правом закључује: „Само искуство рата је природно помогло да се брутализују и ратовање и политика: ако се прво може водити без обзира на људску или било коју цену, зашто не и друго? (Хобсбаум, 2002: 27)“.

Догађаји који су уследили у потпуности су потврдили ове тезе. Демократизација рата исходила је „тотални рат“. Наравно, тоталном рату претходила је још једна теоријска поставка о „превентивном рату“. Први светски рат представља први велики рат у коме превентивни рат добија пуни израз. Занимљиво је да је Одбор (као помоћни орган Версајске конференције) утврдио „да се превентивни рат не може обележити као противправна радња (Јовановић, 1991: 247)“, што није било од утицаја да се утврди противправност немачког напада на Белгију, али са другог аспекта, односно због кршења принципа неутралности.

Међутим, Први светски рат није био само друштвени, већ и природни и технички феномен. Ова чињеница дошла је до изражаја у домену креирања и важења међународног хуманитарног права оружаних сукоба, с обзиром да је напредак технологије створио нова средства ратовања (употреба подморница, тенкова, подводних мина, хемијског оружја) која су у значајној мери изменила саму природу и начин вођења рата што је имало свој израз и у делу односа према објектима заштите. Први светски рат је омогућио поделу на „старе“ и

нове „ратове“ стварајући нову антропологију кривичне одговорности. Управо је „кратки двадесети век“ на несумњив начин показао у којој мери се изменила природа рата. Иако је овај рат још увек представљао сукоб две војске до крајњих граница и коначног пораза једне од ратујућих страна, видљиве су новине у трансформацији рата. Нови ратови више не познају као своју основу линију фронта, самодовољне рововске битке након којих долази до пораза једне стране, већ се појавни облици војне доктрине „*blitz krieg-a*“ већ запажају. О карактеру новог рата илустративно сведочи запажање да је битка код Вердена (фебруар–јул) 1916 била битка са „два милиона учесника и једним милионом жртава (Хобсбаум, 2002: 26)“. Овоме у прилог служи још један детаљ. Овај рат је карактеристичан и по мобилизацији цивилног становништва, које је први пут бива активно укључено у ратне напоре у фабрикама и уопште у привредном систему који је у функцији рата.

Пракса Првог светског рата као тоталног рата изазвана је употребом мотора што је омогућило да се у потпуности избрише граница не само између категорија бораца и цивила, већ и између објеката заштите, тако да се као објекат напада често означава „морал грађана“, док се цивили често третирају, не као објекат заштите, већ као средство за остварење циља (Волзнер, 2010: 106). Овај „изум“ представља најдуготрајнији легат овог рата и траје до данашњих дана. Први пут предмет организованих напада и егзекуција представљају читаве популације, као и привредна и државна инфраструктура. Свакако је илустративан закључак Међународног војног суда у Нирнбергу који је (двадесетак година касније) учио ову промену у контексту поштовања ратног права. Ту је представљен став да су: „правила ратног права била сачињена у доба кад су се армије кретале пешице, на колима са коњском вучом или железницом; ...блокада је била главно средство економског рата (Обрадовић и др., 2002: 124)“. Ова својеврсна „демократизација рата“ омогућила је брисање линије фронта и употреба оружја која омогућавају ударе по дубини непријатељске територије, а која је за циљ имала онемогућавање прављење разлике између цивила и припадника оружаних формација. То је претворило и заштићене групе у легитиман и равноправан објект напада, често и у објект уништења, чак и онда када то није оправдано војним потребама, о чему сведочи неселективно бомбардовање Париза 1918. године од стране немачке далекометне артиљерије (Обрадовић и др., 2002: 91) или немачко бомбардовање Солуна и Букурешта 1916. године, који је исходно теоријско-правни преседан у предмету *Kiriadolou c. Allemagne* (Kiriadolou c. Allemagne, decision du Tribunal arbitral mixte roumano – allemand du 10 mai 1930).

Истинску иновацију представља коришћење хемијског отрова, на шта савремено међународно кривично право није дало адекватан одговор ни након усвајања Статута Међународног кривичног суда 2003. године. Употреба технолошког оружја (у виду бојних отрова) претворила се, не у моралну или стратегијску дилему, већ у питање административне одлуке и (данас) медијског покривања. Такав концепт рата одбацио је примену било каквих моралних норми и већ

присутних кодификованих норми међународног ратног и хуманитарног права и потпуно је избрисао границу између бораца и цивилног становништва. Употребљена су нова средства рата у виду подводних мина која су неконтролисано употребљавана, не правећи разлику између војне и трговачке морнарице, при чему је потапање бродова вршено неселективно, без упозорења, што је са радошћу прихватила и пракса Другог светског рата.

II

У писму аустријском цару Францу Јосефу, Вилхелм II објављује: „Све мора нестати у ватри и крви. Суштински је важно убити људе и жене, децу и старце, не остављајући ни једну кућу, нити једно дрво... Путем ових терористичких метода, рат ће бити завршен за мање од два месеца; уколико узимамо у обзир хуманост, рат ће трајати неколико година (Jorgensen, 2005: 4)“.

У таквим околностима постојећи системи међународног хуманитарног права нису могли да одговоре на нове концепте рата. Ово је утицало појаву новог концепта кривичне одговорности због повреда међународног хуманитарног права. Извесно је да се кривична одговорност након Првог светског рата, заснива на принципу проширења важења и простирања принципа *ius in bello*, који се касније претворио у императив поштовања норми међународног хуманитарног права као контрапункт тези *inter arma silent leges* (у време рата закон ћути). Прихваћено је „пифендорфско“ сагледавање правила ратова које се задржава на тези да „држава има колективну одговорност да омогући и спроводи правила ратовања. То је делом, стога, што војници извршавају наређења државе, а држава мора да буде сигурна да се војници понашају онако како то држава одобрава (Меј, 2008: 327)“.

Крај Првог светског рата произвео је последице које су се веома брзо претвориле у узроке Другог светског рата. Лудендорфов „тотални рат“ се морао окончати „тоталним миром“. То је, често, подразумевало утврђивање кривице не само у виду репарација, већ и кривичне одговорности главнокомандујућих актера рата, што представља опште место у теорији међународног кривичног права (Пресуда Претресног већа МКСЈ у предмету Стакић, параграф 484–498). Отуд и прва конкретизација термина „злочина против човечности“ који у Првом светском рату прераста из концепта у правни појам. Сам термин „злочин против човечности“ први пут је употребљен у преамбули Хашке конвенције из 1907. године. Током 1915. године владе Француске, Британије и Русије су у заједничкој декларацији изјавиле: „Имајући у виду нове злочине Турске против човечанства и цивилизације, савезничке владе јавно објављују Високој порти да ће се сматрати лично одговорном за злочине чланова Отоманске владе и они њихови агенти који су повезани са масакрима“ (Касезе, 2005: 76). Касније, након окончања Првог светског рата, Комисија за испитивање ратних злочина (коју су основале земље победнице) је утврдила да су

немачке и турске власти током рата починиле злочине против „закона човечности“. До тада је овај термин коришћен на уопштени начин у смислу „закона човечности“ како се истиче у преамбули Прве хашке конвенције. Овај рат био је први рат у историји који су обележиле велике миграције становништва, и то како етничког чишћења, тако и договорене размене становништва у случају Грчке (1.300.000 Грка напустило је Малу Азију, док је 400.000 Турака напустило територију Грчке, 1.500.000–2.000.000 Руса напустило је бољшевичку Русију).

Овакво вођење рата имало је за последицу и разматрање идеја о одговорности државе за повреде норми међународног хуманитарног права, што и данас представља вероватно најконтроверзије питање у теорији међународног кривичног права. Иако још Четврта хашка конвенција о законима и обичајима рата на копну из 1907. године, у члану 3. утврђује обавезу државе (у виду зарађене стране) на накнаду штете у случају повреде Правилника о законима и обичајима рата на копну, тек након окончања Првог светског рата доноси се Резолуција о криминалитету нападачког рата и о организацији међународне репресије усвојена од стране Интерпарламентарне уније 1925. године која уводи кривичну одговорност држава (Вучинић, 1999: 39).

Париска мировна конференција није остала имуна на зверства и злочине који су у Првом светском рату добили колосалне размере. Члановима 228. и 229. Версајског мировног уговора утврђено је право савезника да пред националне или међународне судове изведу све који су оптужени за кршења закона и обичаја рата. Процеси против одговорних, познатији као „Лајпцишка суђења“, доживела су фијаско. Ни суђења пред судовима у Француској и Белгији нису одговорила задацима. Услед различитих ставова савезника узрокованих, пре свега, политичким разлозима, у Француској је процесуирано око хиљаду двеста немачких официра и војника до децембра 1924. године, док је у Белгији одржано укупно осам суђења (Jorgensen, 2005: 9). Истовремено полазећи од члана 231. Версајског мировног уговора, утврђена је финансијска обавеза накнаде штете коју су савезницима причиниле Немачка са својим савезницима услед аката агресије. Интересантан куриозитет представља став Немачке која је нотом од 20. маја 1919. године обавестила савезнике да је за Немачку једино прихватљива обавеза путем репарација независно од питања одговорности за рат (Jorgensen, 2005в: 10).

У временима која су следила било је покушаја успостављања јасне индивидуалне кривичне одговорности због повреде правила рата. Као један од важних покушаја у том правцу наводимо Мировни уговор у Версају из 1919. године. Овим Мировним уговором било је предвиђено у члану 227. и 228. утврђивање одговорности немачког цара: „...савезничке и удружене силе јавно оптужују Вилхелма II Хохенцолерна, цара Немачке, због врхунског злочина против међународног морала и савести уговора“ (Уговор о миру између савезничких и удружених сила и Немачке, са прилозима, Versailles, 28. Јун 1919, Службене новине Краљевине СХС, бр. 119-А и 1922, бр. 224-XXX, 1920). Иако опужба није у себи имплицирала кривичну одговорност,

имајући у виду чињеницу да немачки цар није оптужен за ратне злочине, овај предлог је од значаја са аспекта могућег утврђивања одговорности за оно што је касније квалификовано као злочин против мира. Од посебне важности представља сукоб између начела суверенитета и међународног права који је узроковала Немачка одбијајући да изручи Вилхелма II, као и однос према принципу *nullum crimen, nulla poena sine lege* који је истакла Холандија одбијајући да изручи Немачког цара. Одговоре на ове правно теоријске сукобе, добили смо тек од стране Међународног војног суда у Нирнбергу. Амерички чланови Одбора су издвојили мишљење у погледу могућности да се кривичној одговорности подвргну „крунисане главе“. Коначно, Врховни савет је закључио да се Вилему II не може судити за кривична дела учињена током рата, већ само за „непоштовање међународног морала и светиње уговора“ у контексту повреде Белгијске неутралности. Иронично, Одбор је раније већ заузео став да се превентивни рат не може обележити као противправна радња, што уједно представља зачетак политике кривичноправних изузетака!

III

Један од рецидива Првог светског рата представља Друштво народа, као прва међународна организација која је имала за циљ бригу о међународном миру и безбедности. Први светски рат окончан је позивом на стварање Новог светског поретка. Овај поредак заснован на Вилсоновим тачкама подразумевао је успостављање равнотеже снага на једној страни и моралне вредности попут демократије или самоопредељења на другој страни. Ови циљеви се нису могли остварити без неког облика колективне безбедности. Успостављање тзв. „мандатних територија“ представљало је тек појединачан доказ слабости новог поретка који се заснивао на фактичком понижавању интереса Немачке и Русије. Као такав, нови поредак у себи је гајио клицу ревизионизма и реваншизма. Илустративан је резигнирајући закључак Харолда Николсона „Дошли смо у Париз чврсто уверени да ће се успоставити један нови светски поредак, а отишли смо из њега убеђени да смо упропастили ствари“ (Кисинџер, 1999: 206). Чињеница да је демократизација подразумевала рушење немачких и аустријских институција, као и повлачење САД и СССР у своје забране (САД су остале ван Друштва народа, док Немачкој није било дозвољено учешће), осудили су не само Друштво народа, већ и сам Версајски концепт који је стајао иза друштва народа, на пораз. Версај представља пример легализоване хегемоније, док Друштво народа представља неуспешан покушај помирења легализоване хегемоније и једнакости засноване на суверенитету. О наведеном сведочи и одсуство одговора Друштва народа на агресију на Абисинију или окупацију Манџурије. Међутим, иако је Друштво народа остало без значајнијих фактичких резултата у погледу очувања мира, ваља напоменути да је Друштво народа у свом крилу усвојило зачетке оног вредносног система који се касније

назвао правом на територијални интегритет, који је постао „опште место“ међународноправног поретка и као такав потрајао још један период до краја „хладног рата“.

Први светски рат је имао још једну новину. Први пут у историји ратовања, мобилизација војске се представља као довољан *casus belli*. Обручев истиче: „На мобилизацију више не може да се гледа као на мирнодопски потез, напротив, она представља најнепосреднији чин рата“ (Кисинџер, 1999: 169). Наведеном у прилог јесте чињеница да је Немачка објавила рат Русији, тек након што Русија није одговорила на два захтева за обуставу мобилизације своје војске.

Први светски рат не само да је окончан утврђивањем кривице у члану 219. Версајског мировног уговора кроз „Клаузулу о ратној кривици“, већ бројним моралистичким паролама које су следиле након утврђивања одговорности за рат. Моралистичке паролe кретале су се од борбе за окончање свих ратова у будућности, до „стварање простора за демократију“ (Кисинџер, 1999: 184) као прокламовани циљ уласка САД у рат. Међутим, ни један од циљева није остварен. Рат је постао репрезентативна константа времена које је наступало снагом калкулантског и нихилистичког опредељења победника у условима мира. Није прошло ни пар година, а Европским континентом почеле су да крстаре паравојске (Гертварт и Хорн, 2013), јер је крај овог рата представљао увод у низ европских грађанских ратова (Мазовер, 2011: 22–25), чији је најдалекосежнији утицај имао грађански рат у Русији.

На идеолошком плану ситуација је била још гора, будући да је сав период од краја Првог светског рата до почетка Другог светског рата обележила константна борба за критичким преиспитивањем идеја демократије и либерализма. Ернст Нолте истиче да је до 1920. године само мало број људи знао за реч фашизам (Нолте, 1990: 318). Управо се у овом доменту видљиви сви узроци Другог светског рата. Кисинџер закључује да су Наполеонови ратови окончани веком мира који се заснивао на равнотежи међу силама заснованим на заједничким вредностима, док је Први светски рат окончан социјалним поремећајима и идеолошким сукобима који су представљали увод у нови рат.

ЗАКЉУЧАК

Трагови Првог светског рата на људској цивилизацији видљиви су како са становишта узрока, још више спрам последица. Последице које је оставио Велики рат, до те мере су изменили међународно друштво да се сваки наредни сукоб или процес може комотно означити као наставак Првог светског рата.

Први светски рат је посебно значајан са аспекта институционализовања кривичне одговорности за повреде међународног хуманитарног права оружаних сукоба. Иако ове последице нису видљиве на нивоу судских пресуда, правна теорија заједно са искуством овог рата, омогућила је да кривична одговорност за повреде међународног хуманитарног права оружаних сукоба постане топос сваке врсте од-

говорности којој се приступа након ратова и сукоба. Злочини против човечности, етничко чишћење и повреде правила рата и хуманитарног права, излазе на јавну сцену, а критеријум војне потребе бива изложен критикама са аспекта права појединаца и захтева човечности. Геноцид се у ово време још увек третира као подврста злочина против човечности и то ће остати све до усвајања Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида 1948. године. Кривична одговорност државе као идеја добија теоријски легитимитет, и тек ће пресуда Међународног војног суда у Нирнбергу означити велику рехабилитацију индивидуалне кривичне одговорности.

Последице овог рата посебно су видљиве у домену сликарства и књижевности. Огромна страдања као нова искуства изменила су старе правде у уметности (модернизам, фовизам, кубизам) и узроковала појаву нових праваца у уметности у виду конструктивизма, експресионизма, футуризма и надреализма. У књижевности своје место заузимају припадници изгубљене генерације који ће обележити књижевну сцену за наредних тридесетак година.

Још једна контроверза Првог светског рата представља ревизионизам узрока овог рата. Није прошло много времена, а узроци рата суочени су са новим политичко-утилитаристичким читањима. Већ августа 1919. године је у Рајхстагу формирано тело које је имало за циљ да покрене питање ревизије члана 231. Версајског мировног уговора (Бјелајац, 2014: 135). Већ тридесетих година прошлог века од Версајског уговора остале су само територијалне клаузуле. Сто година касније, од уобличавања „Фишерове контроверзе“ овај никада прекинути процес у пуном је замаху (о чему сведоче издања: Herfried Munkler „Der Grosse Krieg die welt 1914–1918“, Margaret Macmillan „The War that Ended Peace – The Road to 1914“, Sean Mcmeekin „July 1914 – Countdown to War“, Holm Sundhaussen „Sarajevo, Die Geschichte einer Stadt“, Sean McMeekin „The Russian Origins of the First World War“, Christopher Clark „The Sleepwalkers: How Europe went to War in 1914“), претећи да кроз брутално разарање прошлости избрише свеукупно трагично искуство плаћено милионима људских живота.

Крај овог рата био је карактеристичан по успостављању првог система колективне безбедности, у коме су значајну улогу имале силе победнице, односно један број сила победница у оквиру Друштва народа који је представљао институционалну и политичку претходницу ОУН. Међутим, време и вечити интереси учинили су своје. Данас се стање у међународној заједници, на почетку XXI века, у већој мери и изнова заснива на равнотежи снага или чак на војним савезима (што нас вуче примерима попут Мароканске кризе или Анексионе кризе), а не на систему колективне безбедности за који можемо рећи да је остао на рушевинама система УН у последњој деценији XX века. Штавише, постојећи систем УН није остварио свој циљ у виду успостављања мира, већ је остао ограничен на успоставу система равнотеже и (какве-такве) привремене стабилности. Утисак је да су се временом последице претвориле у узроке. Јер како другачије сагледати одређене историјске паралеле као што су то француска окупација

Рура 1923. године и напад на Србију 1999. године, те касније унилатерално признање Косова.

Сматрамо да се у означавању узрока и препознавању последица могу повући забрињавајуће аналогije на почетку XXI века. Међународни мир током XIX века био заснован на равнотежи снага у тријумвирату егалитарни основи, концерт, тајна дворска дипломатија. Први светски рат представљао је урушавање овог концепта и окретање концепту савезништава. Период након Другог светског рата може се означити као колективна безбедност заснована на коегзистенцији изазваној блоковском поделом, док се период након окончања Хладног рата може окарактерисати као поновно враћање принципима савезништва, која се овог пута заснивају на идентитетским основама, што нововековном концепту међународног мира и безбедности даје сасвим другачији призив.

Последица која је оставила несумњив траг на деловање међународног друштва, а која своје исходиште има у Версајском одмеравању кривике, представља и развој антиплурализма,³ која је своје домете нескривено манифестовала крајем XX и почетком XXI века. Антиплурализам је довео до теорија о одметничким државама које већ дуго представљају израз постмодерног схватања и деловања међународне заједнице. У том смислу препознатљиве су исте линије између одметничких држава као што су то бољшевичка Русија и вајмарска Немачка 1920. и нових одметника попут Сирије или Русије 2014. Ове тенденције представљају окосницу легализоване хегемоније која од Версаја 1920. до данашњих дана, уз суверенитет који се још увек бори са приговором застарелости; представљају угаони камен међународне политике, која у суштини обезбеђује претварање старих последица у нове узроке.

Свеукупне примедбе на рачун прихватања узрока и последица Првог светског рата добијају додатно на снази уколико их суочимо са текућим процесима глобализације, информатичке револуције или нарушеног односа човека и природе, те некажњавање за међународна кривична дела, будући да их мултипликују, дајући разарајући карактер свим поукама Првог светског рата.

Овај рад представља покушај да се укаже на нововековне изазове у контексту узрока и последица Првог светског рата, кроз указивања на потребу стварања органске везе са овим искуством, кроз изграђивање односа према чињеници, искуству које се претвара у свест, свест у одговорност, а одговорност у савест. У супротном, суочени са истим (не)препознатим узроцима и последицама, преостаје нам да „будућност гледамо кроз таму!?” (Екмечић, 2008: 563)

3 „Ову тенденцију ја зовем антиплурализмом: то је пракса да се успостављају правне разлике између држава на основу њиховог спољашњег понашања и унутрашњих карактеристика“ – Гари Симпсон, стр. 11.

ЛИТЕРАТУРА

- Бјелајац, Миле. *1914–2014. Зашто ревизија, старе и нове контроверзе о узроцима Првог светског рата*. Београд: Одбрана, 2014.
- Бојанић, Петар и Предраг Крстић. *Одговорност – Индивидуална и колективна*. Београд: Службени гласник, 2008.
- Волзнер, Мајкл. *Морал и прљаве руке – Филозофија, политика, рат*. Београд: Албатрос Плус, 2010.
- Вучинић, Зоран. *Кривична одговорност државе у међународном праву*. Београд: Службени лист СРЈ, 1999.
- Гертварт, Роберт и Џон Хорн. *Рат у миру – паравојно насиље у Европи после I светског рата 1918–1923*. Београд: Архипелаг, 2013.
- Екмечић, Милорад. *Дуго кретање између клања и орања – Историја Срба у новом веку (1492–1992)*. Београд: Завод за уџбенике, 2008.
- Јовановић, Слободан. *Из историје књижевности, II*. Београд: БИГЗ и Српска књижевна задруга, 1991.
- Jorgensen, Nina H. B. *The Responsibility of States for International Crimes*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Касезе, Антонио. *Међународно кривично право*. Београд: Београдски Центар за људска права, 2005.
- Кисинџер, Хенри. *Дипломатија, I*. Београд: Верзалпрес, 1999.
- Мазовер, Марк. *Мрачни континент – Европа у XX веку*. Београд: Архипелаг, 2011.
- Нолте, Ернест. *Фашизам у својој епохи*. Београд: Просвета, 1990.
- Обрадовић, Константин, Милан Шаховић и Миљивој Деспот. *Међународно хуманитарно право: развој-примена-санкције*. Београд: Београдски центар за људска права, 2002.
- Хобсбаум, Ерик. *Доба екстрема – Историја кратког двадесетог века 1914–1999*. Београд: Дерета, 2002.
- Уговор о миру између савезничких и удружених сила и Немачке, са прилозима, Versailles, 28. Јун 1919, Службене новине Краљевине СХС, бр. 119-А и 1922, бр. 224-XXX, 1920.
- Пресуда Претресног већа МКСЈ у предмету Стакић.

THE FIRST WORLD WAR – WAY IS THIS WAR WAS DIFERENT?

Summary: The Great War left its consequences in all spheres of human life, beginning with establishing criminal responsibility, through the international legal order as a whole, to the technique and art. The author analyzes the characteristics of the First World War, pointing to the fact that the consequences of this war quickly turned into the causes of renewed armed conflict. The causes for this is the absence of consideration of the importance of the First World War as the first general war in world history, but in the absence of willingness to end the war, looking at the causes and consequences. Particular concern the author sees in the mainstream processes of relativization and audit causes of the consequences of this war, which threatens to establish a new international order on old causes.

Key words: War, Responsibility, International Peace, Consequences, Revision

